

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

**на дисертаційну роботу Білонога Артема Петровича на тему:
«Пенсійне страхування як джерело інвестицій в економіку України», подану на
здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю
08.00.08 – гроші, фінанси і кредит**

1. Актуальність теми дослідження

Пенсійне страхування в Україні і світі виконує подвійну роль. Воно виступає не тільки базовим інститутом соціального захисту населення, а й слугує механізмом нагромадження значних фінансових ресурсів які є джерелом довгострокових інвестицій в економіку. Отже, формування в нашій країні ефективної системи пенсійного страхування, яка здатна гарантувати громадянам гідні стандарти рівня і якості життя, є одночасно найважливішим фактором сталого економічного зростання. Враховуючи це, весь період незалежного розвитку України супроводжувався розбудовою і удосконаленням вітчизняної пенсійної системи на засадах державно-приватного партнерства, розвитку недержавного пенсійного страхування.

Недержавне пенсійне страхування покликане створити додаткові можливості для збереження та примноження коштів вкладників з метою забезпечення отримання ними стабільного доходу після настання пенсійного віку. Це співпадає з економічними інтересами професійних учасників системи недержавного пенсійного забезпечення - пенсійних фондів та страхових компаній. Специфіка діяльності в цій сфері спонукає їх вести активну інвестиційну діяльність, щоб узгоджувати власні потоки внесків та виплат. Проте сучасні умови макрофінансової нестабільності, кризи в реальному і фінансовому секторах економіки, відсутності ефективних фінансових інструментів унеможливають активну участь суб'єктів пенсійного страхування в інвестиційних процесах. Розв'язання проблем, що накопичилися у цій сфері, набуває в теперішній час особливої гостроти і вимагає розроблення науково-методичних і практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності пенсійного страхування в Україні як джерела інвестиційного ресурсу для розвитку національної економіки. Це визначає актуальність теми даної дисертаційної роботи Білонога А.П., її практичне значення.

2. Взаємозв'язок теми з державними науковими програмами

Виконання дисертаційної роботи відповідає проблематиці актуальних наукових досліджень Львівського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи» за темою: «Сучасні напрями та механізми модернізації фінансової системи України» (номер державної реєстрації 0115U002173). Внесок автора полягає у виявленні закономірностей і особливостей функціонування зарубіжних пенсійних систем та формування фінансового потенціалу програм пенсійного страхування, розробленні пропозицій з використання коштів пенсійного страхування як джерела довгострокових інвестицій в економіку України (в т.ч. на фінансування національних інфраструктурних проєктів).

3. Ступінь обґрунтованості та достовірності положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Детальне вивчення змісту дисертаційної роботи, у тому числі наведених у ній статистичних даних і розрахунків дає можливість зробити висновок про обґрунтованість та достовірність викладених у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій. Це також підтверджує широкий перелік кваліфіковано опрацьованих, систематизованих та узагальнених дисертантом фундаментальних робіт як зарубіжних, так і вітчизняних вчених-економістів з низки питань, які стосуються розбудови та функціонування пенсійної системи загалом та недержавного пенсійного страхування зокрема.

У процесі дослідження автор орієнтувався на сучасну методологію наукового пізнання і технологію наукових досліджень. Зокрема, ним використовувалися такі сучасні методи дослідження, як: діалектичний метод пізнання (визначено розвиток пенсійного страхування в системі пенсійного забезпечення та формуванні інвестиційного капіталу); методи спостереження, аналізу й синтезу, індукції й дедукції, наукових абстракцій (обґрунтовано категоріальний апарат, зокрема, економічну сутність пенсійного страхування); метод історико-логічної аргументації (з'ясовано історичні етапи становлення вітчизняної пенсійної системи та етапи її реформування); методи групувань, порівняльного й статистичного аналізу (проаналізовано розвиток пенсійного страхування в Україні, трансформацію заощаджень домогосподарств в інвестиційний ресурс); системно-структурного аналізу й узагальнення (розроблено пропозиції з підвищення ефективності пенсійного страхування);

метод графічного аналізу (проілюстровано динаміку розвитку пенсійного страхування в Україні).

Дисертаційне дослідження базується на використанні офіційної статистичної інформації, що обумовило об'єктивність та достовірність результатів дисертаційної роботи. Також обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації підтверджуються публікацією основних результатів дослідження у 12 наукових працях, зокрема: 4 статті – у наукових фахових виданнях, 1 стаття – у зарубіжному виданні і 1 стаття – у науковому фаховому виданні України, що зареєстроване у міжнародних наукометричних базах, а також 6 публікацій в інших виданнях.

У свою чергу, обґрунтованість та достовірність висновків та результатів дисертаційної роботи підтверджується апробацією та їх схвальною оцінкою на 6 наукових та науково-практичних конференціях з широкою географією проведення, зокрема: II Міжнародна науково-практична конференція «Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу» (м. Київ, 2011 р.); XII Міжнародна науково-практична конференція аспірантів та студентів «Теоретичні та прикладні аспекти аналізу фінансових систем» (м. Львів, 2012 р.); Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Економіка і управління: теорія та практика» (м. Дніпропетровськ, 2013р.); Міжнародна науково-практична конференція «Фінансова архітектура в системі економічних перетворень» (м. Сімферополь, 2013 р.); I Міжнародна науково-практична конференція «Економіка і фінанси: теорія і практика» (м. Луганськ – Феодосія, 2013р.); VII Міжнародна науково-практична конференція «Фінансові механізми активізації підприємництва» (м. Львів, 2013 р.).

Зміст дисертації є логічним та структурованим. Об'єкт, предмет, мета, завдання дослідження сформульовані у відповідності до обраної теми. Висновки до розділів дисертації є узагальненням досліджень та основою практичних рекомендацій.

Зазначене свідчить про достовірність і достатню обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації А.П.Білонога.

4. Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження

У дисертаційному дослідженні обґрунтовано сукупність положень, які характеризуються науковою новизною і свідчать про особистий внесок автора в розвиток економічної науки, який полягає у поглибленні теоретичних положень та обґрунтуванні методичних підходів до розвитку пенсійного страхування в Україні як ефективної складової пенсійного забезпечення громадян та джерела

інвестиційного ресурсу для розвитку національної економіки. Новизна наукових результатів дисертації полягає у такому:

1. Важливе значення має удосконалення автором понятійно-категоріального апарату дослідження, а саме змісту понять «пенсійне страхування», яке, на відміну від існуючих, сформульовано з огляду на трансформацію накопичених пенсійних активів в інвестиційний ресурс, що ґрунтується на страхових засадах, з метою здійснення в подальшому страхової виплати, яка включатиме інвестиційний дохід; «інвестиційний потенціал пенсійного страхування» – з позиції врахування сукупності наявних і потенційно можливих інвестиційних ресурсів та репутаційних капіталів його інститутів, а також умов і специфіки їх використання. Це поглиблює теоретико-методологічні засади пенсійного страхування (стор.27-60).

2. Важливим для розвитку наукової думки є удосконалення класифікації різновидів пенсійного страхування з огляду на виокремлення таких класифікаційних ознак, як система пенсійного забезпечення, залежність від бюджетних коштів (автономність), страхувальники, схема страхування, підстава для страхування, об'єкт страхування, вид платежів, інвестиційний ризик. Авторський підхід дасть змогу повніше визначати специфіку прояву пенсійного страхування, а відтак має практичне значення і може підвищити обґрунтованість управлінських рішень у цій сфері (стор.20-27)

3. Позитивної оцінки заслуговує авторський підхід до застосування інструментів, форм і методів трансформації заощаджень населення в інвестиції через механізм добровільного пенсійного страхування, що забезпечуватиме капіталізацію частини доходів домашніх господарств та сприятиме їхньому збереженню і зростанню (стор.146-160).

4. Особливої уваги заслуговує визначення переліку чинників, що впливають на інвестиційний потенціал пенсійного страхування, завдяки виокремленню, поряд з загальновідомими, таких, як ментальна спрямованість на патерналізм; здатність/нездатність громадян оцінити свої майбутні доходи і витрати, прогнозувати купівельну спроможність майбутніх пенсій; тип інвестиційної політики учасників пенсійного страхування; наявність/ відсутність механізму інвестування пенсійних накопичень в людський капітал; неухильність дотримання інтересів страхувальників; ступінь довіри до національної пенсійної системи; ступінь ризикованості формування і використання пенсійних коштів та рівень убезпечення від соціальних ризиків; наявність/відсутність системи страхування пенсійних накопичень; циклічність економічного розвитку. Такий підхід сприяє пошуку можливостей підвищення інвестиційного потенціалу і зниженню ризикованості пенсійного страхування (стор.55).

5. Важливе прикладне значення мають запропоновані дисертантом методичні підходи до розв'язання проблем розвитку НПФ, а саме: посилення захисту прав та інтересів споживачів пенсійних послуг через надання державних гарантій; забезпечення фінансового інструментарію для інвестиційної діяльності НПФ; посилення нагляду за справедливим та об'єктивним визначенням розміру пенсійних накопичень учасників НПФ шляхом визначення одиниці пенсійних внесків; оптимізації звітності та вдосконаленні системи розкриття інформації про діяльність НПФ; встановлення критеріїв ефективності та удосконалення методик оцінки фінансових інструментів, які входять до складу активів НПФ; посилення взаємодії регуляторів, які здійснюють контроль у сфері недержавного пенсійного забезпечення (стор.120-132).

6. Науковою новизною відзначається також обґрунтування засад організації пенсійного страхування завдяки виокремленню, поряд з загальновизнаними, принципів: законності, економічної доцільності, цілісності, гармонізації інтересів усіх учасників, збалансованості його функціональної і ресурсної складових, ефективності функціонування його системи (стор.30-31).

5. Теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи

Теоретичне значення отриманих результатів полягає в тому, що в роботі, яка є одноосібно виконаною науковою працею, здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення актуального наукового завдання щодо розвитку пенсійного страхування в Україні як ефективної складової пенсійного забезпечення громадян та джерела інвестиційного ресурсу для розвитку національної економіки.

Практичні висновки та результати дисертаційного дослідження можуть бути використані в практиці учасників системи недержавного пенсійного страхування, а також органів державного регулювання. Зокрема, для підвищення ефективності регулювання та функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення можуть бути використані такі результати дослідження: рекомендації щодо вдосконалення функціонування та підвищення ефективності трансформації вільних грошових коштів в інвестиції через механізм пенсійного страхування; пропозиції щодо внесення змін у чинне законодавство в частині захисту прав споживачів пенсійних послуг; рекомендації стосовно розв'язання проблеми посилення інвестиційної складової системи недержавного пенсійного страхування.

Впровадження результатів дослідження проведеного Білоном Артемом Петровичем в діяльності органів державної влади дасть змогу забезпечити підвищення ефективності функціонування системи недержавного пенсійного

страхування, і т.ч. стимулювання довгострокового інвестування вітчизняної економіки.

Підтвердженням можливості використання результатів дисертації є довідки про впровадження, зокрема аналітичні висновки та рекомендації стосовно трансформації заощаджень домогосподарств через механізм пенсійного страхування в інвестиційний капітал знайшли застосування в роботі Корпоративного недержавного пенсійного фонду Національного банку України (довідка №75-010/14595 від 04.04.2014 р.). В контексті реалізації основних напрямів роботи Міністерства фінансів України були враховані висновки та рекомендації щодо напрямів удосконалення функціонування системи, зокрема щодо запровадження пільгового оподаткування частини доходів/прибутків, які спрямовуються в систему недержавного пенсійного забезпечення (довідка №11000-07/1494 від 20.11.2014 р.). Запропоновані в роботі науково-методичні підходи до оцінки інвестиційних ресурсів пенсійного страхування в Україні та трансформації заощаджень домогосподарств в інвестиційний ресурс (за допомогою механізмів пенсійного страхування) були використані Національним рейтинговим агентством «РЮРІК» (довідка №3/10-09-14 від 10.09.2014 р.).

Окремі положення та висновки дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі Інституту банківських технологій та бізнесу ДВНЗ «Університет банківської справи» при проведенні лекційних та практичних занять з дисциплін: «Глобальна економіка» (теми: «Цивілізаційні виміри глобальних економічних процесів», «Регулятивні механізми глобальної економіки», «Міжнародні стратегії глобалізації») та «Пенсійна система» (довідка №13-012/2190 від 15.06.2015 р.).

6. Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях та авторефераті

Результати дисертації викладені в у 12 наукових працях загальним обсягом 4,25 друкованих аркушів, у тому числі: 4 статті – у наукових фахових виданнях (2,75 друк. арк.), 1 – у зарубіжному виданні (0,42 друк. арк.), 1 – у науковому фаховому виданні України, що зареєстроване у міжнародних наукометричних базах (0,5 друк.арк.), та 6 публікацій в інших виданнях (0,58 друк. арк.).

Автореферат оформлений згідно з вимогами пп. 11, 13, 14, 15, 16 “Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 7 березня 2007 р. № 423 (зі змінами), повністю в стислій формі передає основні положення дисертації і не містить інформації, яка не була розглянута в роботі.

Дисертація написана державною мовою. Вона складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Дисертація має загальний обсяг 212 стор.

У цілому дисертаційна робота відзначається логічністю побудови, завершеністю, обґрунтованістю наукових положень та висновків, сучасним науковим стилем подачі матеріалу. Дисертація містить достатню кількість таблиць, схем, рисунків, графіків, які подаються безпосередньо в основній частині дисертації та виносяться в додатки.

7. Зауваження та дискусійні положення

Підкреслюючи актуальність дисертаційного дослідження, його наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, слід відзначити, що деякі положення є дискусійними, зокрема:

1. На рисунку 1.5 (стор. 44) автором продемонстровано трансформацію заощаджень через систему недержавного пенсійного забезпечення, проте не проілюстровано конкретні механізми та інструменти цієї трансформації.
2. Таблиця 1.4 (стор. 57) за своїм змістом дублює рис. 1.4 (стор. 39), що обтяжує дисертаційну роботу зайвим матеріалом.
3. У висновках до 1-го розділу автор зазначає, що пенсійні накопичення є джерелом довгих інвестиційних ресурсів та інфраструктурних проектів, а також роблять більш дешевими державні запозичення і підтримують стабільність ринку державних цінних паперів (стор. 60), проте наявність взаємозв'язку та взаємозалежності здешевлення державних запозичень та пенсійних накопичень потребує додаткового обґрунтування та аргументації.
4. З огляду на тему та мету дослідження в роботі доцільно було б приділити більше уваги питанню запровадження 2-го рівня пенсійної системи України (накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування).
5. При розробці практичних рекомендацій стосовно удосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення та підвищення інвестиційного потенціалу пенсійного страхування автору не вдалося уникнути декларативності.

Втім, висловлені зауваження не ставлять під сумнів отримані наукові результати та не позначаються на загальній високій оцінці дисертаційної роботи.

8. Загальний висновок

Дисертація Білонога Артема Петровича «Пенсійне страхування як джерело інвестицій в економіку України» у межах поставленої мети і відповідних завдань є закінченою науковою працею на актуальну тему. Також вона містить наукові положення та нові науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати, які раніше не захищалися.

Представлені в роботі наукові положення і результати є авторським розв'язанням наукового завдання, що полягає в поглибленні теоретико-методологічних засад та розробці методичних підходів і практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності пенсійного страхування в Україні як джерела інвестиційного ресурсу для розвитку національної економіки.

Зміст роботи повною мірою відображений в опублікованих наукових працях здобувача. Положення, висновки і рекомендації, викладені в дисертації, є достовірними та достатньо обґрунтованими.

Робота відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., що висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор, Білоног Артем Петрович, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор
завідувач кафедри страхування
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

Гаманкова

О.О. Гаманкова

